

כ"י תניא - תניא

אשר לטענת הלוי, כי באומרו 'אי תניא' — תניא חזר בו רבה תוספאה מדבריו, ראויים הדברים לעיון. הביטוי מופיע בתלמוד 14 פעם (ראה בגליון לשכת קטו ע"ב). רש"י לחגיגה יט ע"ב פירש: 'אי תניא בהדיא (במפורש) דחולקין — תניא, וניזיל אחריה, וחוזר אני בי'. לעומת זאת, בנידה כג ע"ב כתב רש"י: 'שמעתי אני מרב (=האמורא) מה שאמרת, אבל אתם, הואיל ויש משנה (=ברייתא) בידכם, לכו אחריה'. משמע, לפי פירוש זה, שלא חזר בו. אכן, מבחינה לשונית טובל הביטוי את שני הפירושים: מחד גיסא, אם שנויה, תהא שנויה, אך אני בשלי עומד ואיני חוזר בי. ומאידך גיסא, 'אם שנויה' — שנויה, היינו, מעתה כיוון 'דאיכא ברייתא (שנעלמה ממני עד כה), הברייתא קיימת (=במקומה עומדת), ונעביד כות(י)ה, דאין בידינו לסתור דבריה' (לשון ר"ש סיריליו, כללי שמואל, כלל יג), ולכן חוזר אני בי.

גם בפרשנות בחר תלמודית נוספת קיימים שני הפירושים לביטוי, כגון בדברי הר"ן לנדרים יט ע"ב. ראה עוד: ספר כריתות לר"ש מקינון, לשון לימודים, שער שלישי (מהדורת סופר, עמ' שלה): 'אי תניא תניא — כלומר לא סבירא לי' (וראה שם הע' רמח של המהדיר). וכך פירש גם מלמד, אשנב התלמוד, ירושלים, תש"ך, עמ' 59. ר' מלאכי הכהן (יד מלאכי, כלל א), נטה לקבל את הפירוש 'חוזר אני בי', ונימק: 'ולעד"ן, דמהיא ד'כל כתבי' (=שבת שם) מוכח טפי כדעת רש"י... דקאמר (התלמוד): 'אי תניא תניא. מאי תניא? וכו'.' ומדקמהד' (ומתוך שהתלמוד חוזר וטורח) לידע היכא תניא, משמע דלאו דחיה היא...'. עיקר טיעונו הוא אפוא, שלוא היתה זו ברייתא דחוויה, לא היה התלמוד טורח לשאול איזו היא ולצטטה.

וקצת קשה טיעון זה. העובדה, שהתלמוד מחזר אחר הברייתא, אין בה, כנראה, אלא ללמדנו, שהעורך חש בכך שזהו המקום היחיד (!) שהברייתא אינה מצוטטת לפני כן (והיא רב המנונא תנא "מצילין", ולא צוטטה הברייתא בעניין), וטבעי היה זה אפוא לטרוח ולהשלים מידע זה. המידע הזה, של הבאת המקורות באופן בהיר, בשלמותם או בחלקם, הוא מדרכו של התלמוד, ולו מגמות ותכליות שונות, כגון: 'שאם יאמר אדם: כך אני מקובל, יאמר לו (המשיב): כדברי איש פלוני (=דעת יחיד) שמעת' (עדויות פ"א מ"ו). כך ניתן לטעון במקרה דנן, שהשלמת הברייתא באה לשם האפשרות העתידית, למצוא לה סיוע נוסף או לדחותה (על מגמה אחרת של התלמוד, ראה גם מאמרנו: 'A Unique Form of Argumentation in Talmudic Rhetoric', *Rhetorik*, 15 (1996), pp. 43-44, n. 8.

במסגרת מגמתו של בעל יד מלאכי להוכיח שפשט הביטוי משמעו 'חוזר אני בי', הוא ניסה לעמוד על המניע לכך שרש"י שינה את טעמו מפירושו בכל מקום, ובנידה (שם) טען שרב ירמיה בר אבא — בשימושו בביטוי 'אי תניא תניא' — דחה את הסתירה שהציגו לפניו מן הברייתא (והיא איפכא תניא). וכך נימק זאת יד מלאכי: 'ויש ליישב, דדוקא בההיא דנדה פרש"י כן, משום דמימרת רב ירמיה בר אבא, דעליה אקשינן מהברייתא, משמיה דרב קאמר לה, וכיון דרב תנא הוא ופליג, להכי לא בעי (ר"י בר אבא) הדר ביה מפני הברייתא' (והביא ראיה לטיעונו זה מלשון רש"י שם). נראה שאת דעת יד מלאכי אפשר לתמוך במקצת מן האמור בסוגיית נדרים יט ע"ב. רב הונא בר

יהודה שאל את רבא בעניין 'ספקו חמור מודאי', ורבא ענה לו: 'נזיר שמשון לא תניא [בשום מקום] (ועיין שם במחלוקת הראשונים בפירוש העניין). על כך השיבו רב הונא בר יהודה: 'והאמר רב אדא בר אהבה: תניא נזיר שמשון? ! ורבא הגיב: 'אי תניא' — תניא. מן המשא ומתן נראה, שביסודו של הוויכוח עמדה השאלה, אם נזיר שמשון תניא אם לאו. משמע, שתגובת רבא 'אי תניא תניא' פירושה: מאחר שנשמט הבסיס לטיעוני — שלא תניא בשום מקום — עלי לקבל את האמור בברייתא, ואני חוזר בי. ראוי לציין כאן גם את מעמדו של רב אדא בר אהבה, כנראה הוא זה שבסוגייתנו, בסידור משניות (ראה: תענית ח ע"א; ב"ב כב ע"א), מה שאמור היה לתרום לשכנועו של רבא לקבל את הברייתא שהובאה משמו.

[מתקן: רבינא ורבא גלו - אגינאם כיון - 57-58 נ"א]